

ارمغان شمس

فدآن به

درآمد

تا آن جا که این جانب شخصاً در طول نزدیک به ۱۵ سال آموزش رسمی و غیر رسمی قرآن در مدارس و مراکز قرآنی، مشاهده یا پرس و جو کرده‌ام، برخی از دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی و متوسطه، انگیزه‌ی چندانی برای یادگیری قرآن از خود نشان نمی‌دهند. این موضوع سبب شده است که کلاس‌های قرآن، به کلاس‌هایی خشک و غیر قابل تحمل برای شاگردان تبدیل شوند. گرچه در برخی موارد، ابتکار و شوق و علاقه‌ی دبیر قرآن تا حدی توانسته است با این فضا مقابله کند، اما جو غالب، همان است که اشاره کردم. در این مقاله، قصد پرداختن به چرایی چنین وضعی را ندارم. بلکه بیش‌تر به دنبال معرفی راهکاری برای مقابله با این وضعیت و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و آموزش بهتر و مؤثرتر قرآن در مدارس، به‌ویژه مدارس راهنمایی هستم.

پنجم شمس
دبیر قرآن و شیمی مدارس شهر کون

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

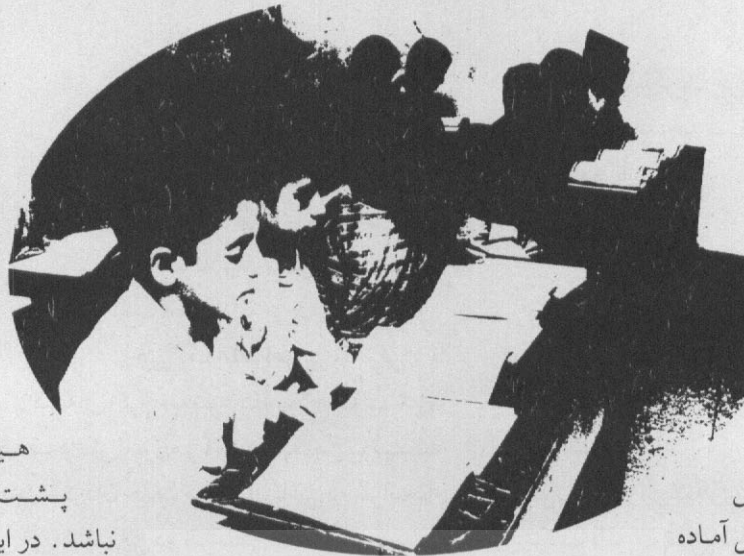
مقدمه

شک نیست که گام نخست در راه آشنایی و عمل به دستورات حیات بخش قرآن کریم، آشنایی با روخوانی و روان‌خوانی این کتاب مقدس، و گام بعدی، آشنایی با ترجمه‌ی ساده‌ی آیات کریمه‌ی آن است؛ اهدافی که در تدوین مجموعه‌ی جدید کتب قرآن دوره‌ی راهنمایی به آن‌ها توجه ویژه شده است. این جانب در طول سال‌هایتمادی که در کنار تدریس درس شیمی در دوره‌های دبیرستان و پیش‌دانشگاهی، به سبب آشنایی مختصر با قرآن کریم و حفظ اجزایی از این کتاب مقدس، توفیق آن را داشته‌ام که در کسوت معلم قرآن، در خدمت این کتاب آسمانی باشم، راه‌های گوناگونی را تجربه کرده‌ام و کوشیده‌ام، به گونه‌ای آموزش صحیح و جدی قرآن را با شادی و نشاط و تحرک و پویایی در کلاس درس همراه کنم. جمع‌بندی تجربه‌ی چندساله‌ام سرانجام به شیوه‌ای انجامیده که اکنون سه سال است، آن را در کلاس به کار می‌گیرم و گمان می‌کنم، بسیار مؤثر و موفق بوده است: «آموزش قرآن با مسابقه».

برخی مزایای این روش، از این قرارند:

۱. در طول سال تحصیلی، هیچ‌گاه از دانش‌آموزان به طور مستقیم درس پرسیده

روش مسابقه

هیچ کس
پشت به قرآن
نباشد. در این صورت
تسلط معلم بر کلاس نیز بیش تر
خواهد بود.

نمی شود. به عبارت
دیگر، هیچ گاه
دانش آموزان مکلف به
مطالعه و آمادگی برای پرسش
کلاسی نمی شوند و به دلیل آماده
نبودن، نمره‌ی منفی نمی گیرند و توبیخ
نمی شوند.

علاوه بر این برای هر جلسه، فهرست‌های مقدماتی از
نام شاگردان تهیه می شود. در این فهرست‌ها، اسامی
شاگردان به طور تصادفی نوشته شده است و هیچ گونه
ترتیبی مانند ترتیب الفبایی و... ندارند.
در نخستین جلسه‌ی کلاس، درس اول تدریس
می شود. به این ترتیب که یک بار درس به صورت تحقیق
توسط معلم قرائت می شود. بار دوم معلم به شیوه‌ی
موسوم به ترتیل، درس را تلاوت می کند و بار سوم،
دانش آموزان قطعات آیات را پس از تلاوت دبیر، هم خوانی
می کنند. سپس معلم درباره‌ی شیوه‌ی اجرای مسابقه‌ی «آ»
توضیحاتی ارائه می کند و از شاگردان می خواهد، برای
انجام مسابقه در جلسه‌ی دوم آماده شوند. هم چنین به آنان
اعلام می شود که به تدریج، مسابقه با شیوه‌های دیگری نیز
معرفی و برگزار خواهد شد.

۲. در تمام جلسات کلاسی، تمام دانش آموزان بدون
هیچ اجباری، قرآن تلاوت می کنند و حتی بسیار بیش تر از
شیوه‌های رایج اداره‌ی کلاس قرآن، دانش آموزان هم در
منزل و هم در کلاس، با میل و رغبت و شوق بسیار، قرآن
تلاوت می کنند؛ به گونه‌ای که گاه از روی یک درس، بیش
از ۲۰ بار خوانده می شود، بدون آن که شاگردان احساس
خستگی کنند.

۳. به دلیل درگیر شدن شاگردان در مسابقه، گذر زمان
حس نمی شود و در برخی موارد، حتی پس از پایان زنگ
کلاس، شاگردان خواستار ادامه‌ی کلاس می شوند.

۴. بیش از آن که به نقاط ضعف شاگردان پرداخته شود،
نقاط قوت آن‌ها تقویت می شود. به عبارت دیگر، اساس
کار بر تشویق است و نه تنبیه.

۵. اعضای خانواده نیز در امر آموزش قرآن به یاری
معلم می آیند. هم خود نکاتی می آموزند و هم به یادگیری
بہتر شاگردان کمک می کنند.

شیوه‌های گوناگون اجرای مسابقه الف) صحیح خوانی سطری

در این مسابقه، افراد به همان ترتیبی که در کلاس
نشسته‌اند، شروع به خواندن به شیوه‌ی ساده می کنند. به
این شکل که نفر نخست، استعاذه، نفر دوم بسم الله، نفر
سوم سطر نخست، نفر چهارم سطر دوم و... را تلاوت
می کنند. پس از پایان درس، نفر بعدی دوباره سطر نخست

مقدمات اجرای مسابقه

در نخستین جلسه از شاگردان خواسته می شود که در
طول سال، با وضو در کلاس درس قرآن حاضر شوند.
هم چنین شاگردان در کلاس، به سبک جلسات سنتی قرآن،
صندلی‌هایشان را به گونه‌ای دور تا دور کلاس می چینند که

روی دهد، آیا واقعاً چنین

شاگرد زرنگی شایسته‌ی دریافت نمره‌ی

۲۰ سالانه در درس قرآن نیست؟

- در تمام مراحل اجرای این مسابقه و یا مسابقه‌های دیگر، همه‌ی شاگردان موظف هستند با نگاه به کتاب درسی، با مسابقه‌دهندگان همراهی کنند و در جریان برگزاری مسابقه باشند.

ب) صحیح خوانی کامل

- از یکی از افراد کلاس خواسته می‌شود که شماره‌ای را بگوید؛ این شماره نباید از تعداد افراد کلاس بیش‌تر باشد. فردی که نامش مقابل شماره‌ی موردنظر نوشته شده است، مسابقه را آغاز می‌کند. سپس از وی خواسته می‌شود تا شماره‌ی دیگری (غیر تکراری) را اعلام کند و به این ترتیب، نوبت تمام افراد به قید قرعه تعیین می‌شود و یک به یک در مسابقه شرکت می‌کنند.

- در این مسابقه فردی که شماره‌اش اعلام شده موظف است، از آغاز تا پایان درس را بدون وقفه و به صورت صحیح تلاوت کند. در این جا نیز حتی یک غلط اعرابی، حرفی و یا کلمه‌ای اگرچه به سرعت اصلاح شود، سبب حذف دانش آموز می‌شود. دانش آموزی که در این مسابقه موفق شود، نمره‌ی مستمر ۲۰ نوبت اول را کسب خواهد کرد.

- با گذشت زمان، در صورت وجود آمادگی در کلاس، به تدریج می‌توان حجم مواد مسابقه را افزایش داد. به این معنا که برای مثال می‌توان اعلام کرد، در جلسه‌ی آینده از درس ۱ تا ۳ مسابقه برگزار خواهد شد. به این ترتیب، درس‌های پیشین نیز مرور خواهند شد.

ب) صحیح خوانی دو نفره

- در آغاز این مسابقه، یکی از شاگردان دو شماره اعلام می‌کند. دو نفر به نوبت و سطر به سطر شروع به تلاوت درس موردنظر می‌کنند. مسابقه‌ی بین این دو نفر ادامه می‌یابد تا جایی که یکی از آن‌ها حذف شود و نفر دیگر به مرحله‌ی بعدی راه یابد. نفر حذف شده دو شماره‌ی جدید اعلام می‌کند و مسابقه بین دو نفر جدید آغاز می‌شود تا این که یکی از آن‌ها حذف گردد. این کار ادامه می‌یابد تا این که تمام شاگردان در مرحله‌ی نخست شرکت کنند. سپس مسابقه به همین شیوه و بین نفرات راه یافته به مرحله‌ی

راتلاوت

می‌کند و نفرات بعدی

با تلاوت سطرهای بعدی،

مسابقه را ادامه می‌دهند.

- حتی یک غلط اعرابی، حرفی و یا

کلمه‌ای اگرچه به سرعت اصلاح شود، سبب

حذف دانش آموز می‌شود. به این ترتیب،

به تدریج شاگردان حذف می‌شوند تا این که سرانجام

دو نفر باقی می‌مانند. این دو نفر سطر به سطر و به نوبت،

درس را تلاوت می‌کنند تا این که یک نفر از آن‌ها حذف

شود. نمره‌ی مستمر نوبت اول نفر برنده‌ی مسابقه، ۲۰

خواهد بود.

- تصور کنید که شوق دریافت نمره‌ی مستمر ۲۰، چه

انگیزه‌ای در شاگردان ایجاد می‌کند! هریک از دانش آموزان

به شوق گرفتن نمره‌ی مستمر ۲۰، بارها و بارها درس را

در خانه تلاوت می‌کند، از افراد خانواده کمک می‌گیرد و...

- در جلسات نخست، ممکن است شاگردانی که در

ابتدای مسابقه حذف می‌شوند، دلسرد شوند و یا مورد

تمسخر دیگران قرار گیرند. ولی با مدیریت درست کلاس

و زمینه‌چینی و صحبت با شاگردان، می‌توان از بروز

این گونه مسائل پیشگیری کرد و یا آن‌ها را به حداقل رساند.

- ممکن است به نظر برسد، شاگردی که نمره‌ی ۲۰

گرفته است، تا پایان نوبت نخست، دیگر درس را نخواهد

خواند. ولی برای او نیز هنوز این امکان وجود دارد که با

برنده شدن دوباره در مسابقه‌ی جلسه‌ی بعد، نمره‌ی مستمر

۲۰ برای نوبت دوم و هم چنین نمره‌ی کامل (۱۰) از آزمون

شفاهی پایانی نوبت اول و یا نوبت دوم را کسب کند. از

سوی دیگر، به ندرت اتفاق می‌افتد که شاگردی بتواند در

چند جلسه‌ی پی‌درپی چهار بار در مسابقه‌ی کلاسی برنده

شود و پس از آن درس قرآن را کنار بگذارد. به عبارت

دیگر، اغلب دانش آموزان در آرزوی کسب نمره‌ی مستمر

۲۰، مجبور می‌شوند تا پایان سال، هر جلسه، با آمادگی

در کلاس حاضر شوند. ولی با فرض این که چنین اتفاقی

ث) مسابقه‌ی لغت‌شناسی دو نفره

- درست همانند مسابقه‌ی «پ» برگزار می‌شود. به این ترتیب که از شاگردان خواسته می‌شود که با مطالعه‌ی قبلی، تعدادی لغت از دروس اعلام شده، انتخاب کنند و آن‌ها را روی کاغذی بنویسند و برای جلسه‌ی بعدی همراه بیاورند. دانش‌آموزان کتاب‌ها را می‌بندند. دو نفر نخست، انتخاب می‌شوند. هر نفر معنای پنج لغت یا ترکیب را از نفر مقابل می‌پرسد. هر کدام که بهتر پاسخ داد، به مرحله‌ی بعدی راه می‌یابد. اگر هر دو نفر به طور کامل و یا ناقص ولی به صورت برابر به پرسش‌های نفر مقابل پاسخ دادند، پرسش ادامه می‌یابد، ولی هر نفر به نوبت تنها یک لغت از نفر مقابل می‌پرسد، تا بالاخره یک نفر حذف شود. مسابقه به همین ترتیب در مراحل دوم، سوم و... ادامه می‌یابد تا نفر برنده مشخص شود.

ج) مسابقه‌ی لغت‌شناسی حذفی

نخست، دو نفر به قید قرعه انتخاب می‌شوند. نفر اول معنای پنج لغت یا ترکیب را از نفر مقابل می‌پرسد. اگر نفر مقابل به طور کامل به سؤالات پاسخ داد، برنده است و سؤال‌کننده حذف می‌شود. اگر نفر دوم نتوانست به طور کامل به سؤالات پاسخ دهد، خود حذف می‌شود و سؤال‌کننده برنده می‌شود. در این مرحله نفر برنده یک نمره‌ی تشویقی می‌گیرد. در گام بعدی، یک نفر دیگر به قید قرعه انتخاب می‌شود و مسابقه بین این دو نفر ادامه می‌یابد. به ازای حذف هر نفر، یک نمره به دانش‌آموز برنده تعلق می‌گیرد. اگر دانش‌آموزی بتواند پنج نفر را حذف کند، در نمره‌ی مستمر ۲۰ می‌گیرد و به قید قرعه دو نفر جدید انتخاب می‌شوند و مسابقه ادامه می‌یابد.

برای رعایت عدالت، فردی که در یک مرحله سؤال‌کننده بوده است، در مرحله‌ی بعدی باید به سؤالات نفر مقابل پاسخ دهد و اگر به مرحله‌ی بعدی راه یافت، دوباره در مرحله‌ی بعدی باید نقش سؤال‌کننده داشته باشد. - همکاران گرامی می‌توانند با ذوق و سلیقه‌ی خود، مسابقه‌های دیگری طراحی و یا مسابقه‌های معرفی شده را با تغییراتی در سبک و سیاق آن‌ها برگزار کنند. آنچه مسلم است، پرسش کلاسی به این سبک شادابی و نشاط را به کلاس خواهد آورد و به تدریج می‌توان با رفع نواقص احتمالی، این شیوه را بهبود بخشید و فضای کلاس قرآن را برای بچه‌ها دلپذیر و شاداب ساخت.

دوم، ادامه پیدا می‌کند. برگزیدگان مرحله‌ی دوم به مرحله‌ی سوم راه می‌یابند و به همین ترتیب، مسابقه ادامه می‌یابد تا دو نفر به مرحله‌ی نهایی برسند. مرحله‌ی نهایی نیز با همان سبک مراحل پیشین انجام می‌شود و نفر برنده، در درس قرآن نمره‌ی مستمر ۲۰ می‌گیرد.

- در برخی مراحل، تعداد افراد راه یافته به مرحله‌ی بعدی ممکن است فرد باشد. در این صورت یک نفر به قید قرعه بدون انجام مسابقه به مرحله‌ی بالاتر راه پیدا می‌کند و این برهیجان مسابقه می‌افزاید. فرض کنید در یک کلاس ۳۰ نفره هستیم و پس از پایان مرحله‌ی نخست، ۱۵ نفر به مرحله‌ی دوم راه یافته‌اند. ۱۴ نفر از این افراد با یک دیگر مسابقه می‌دهند تا هفت نفر از آنان به مرحله‌ی سوم راه یابند و نفر پانزدهم که کسی شماره‌اش را اعلام نکرده است، بدون مسابقه به مرحله‌ی بعدی راه پیدا می‌کند.

- در این مسابقه و برخی مسابقه‌های دیگر که با این سبک برگزار می‌شوند، می‌توان به گونه‌ای دیگر شاگردان را تشویق کرد. به این ترتیب که نفرات راه یافته به مرحله‌ی دوم، یک نمره، نفرات راه یافته به مرحله‌ی سوم، دو نمره، نفرات راه یافته به مرحله‌ی چهارم، سه نمره و... تشویقی می‌گیرند. بنابراین، تنها یک نفر تشویق نمی‌شود، بلکه دست کم نیمی از شاگردان به تناسب موفقیت خود نمره می‌گیرند.

ت) صحیح‌خوانی گروهی

- افراد به گروه‌های چندنفره (حداکثر پنج نفره) تقسیم می‌شوند. به افراد مهلت داده می‌شود که به صورت گروهی کنار هم بنشینند و درس را آرام آرام تلاوت و اشکالات یک‌دیگر را برطرف کنند. پس از پایان مهلت تلاوت و تمرین گروهی که می‌تواند بین ۲۰ دقیقه تا نیم ساعت باشد، گروه‌ها به ترتیب و به قید قرعه تلاوت درس را آغاز می‌کنند. برای تلاوت، نفر اول گروه که به قید قرعه تعیین می‌شود، شروع به تلاوت درس می‌کند. در صورتی که نفر نخست، غلط اعرابی، حرفی و... داشت، نفر دوم گروه (به قید قرعه) تلاوت درس را ادامه می‌دهد و این کار ادامه می‌یابد تا درس پایان یابد. اگر نفر نخست گروه، به تنهایی و بدون غلط، درس را به پایان ببرد، ۲/۵ نمره‌ی تشویقی به نمره‌ی مستمر او افزوده می‌شود. اگر نفر دوم درس را تمام کند، هر نفر از گروه، ۲ نمره‌ی تشویقی می‌گیرد و...